

Fundusze Europejskie dla Klimatu – projekt realizowany w ramach Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy z Funduszy EOG

**UWAGI DO PROJEKTU PROGRAMU FUNDUSZE EUROPEJSKIE
NA ROZWÓJ SPOŁECZNY 2021-2027**

Formularz do przekazywania uwag dostępny jest pod adresem:

<https://www.power.gov.pl/strony/fundusze-europejskie-dla-rozwoju-spolecznego-2021-2027-formularz-zglaszania-uwag/>

Ogólne - klimat i transformacja

NR UWAGI:	1
CZĘŚĆ FERS:	Uwaga ogólna do całości dokumentu
STRONA:	1-277
TREŚĆ UWAGI:	Należy zadbać o to, by projektowane w zakresie Funduszy Europejskich dla Rozwoju Społecznego cele i rozwiązania odpowiadały okolicznościom, w jakich się znaleźliśmy – potrzebie ochrony klimatu, konieczności sprostania celom klimatycznym UE i wyzwaniom transformacji energetycznej, a także postępującym zmianom technologicznym i rynkowym w tym zakresie.
UZASADNIENIE UWAGI:	Przypominamy, że Unia Europejska wyznaczyła sobie cel redukcji emisji CO2 wynoszący 55% do 2030 r. - w stosunku do roku bazowego 1990 r., w związku z czym proponowane ramy polityk i rozwiązań dla rozwoju społecznego także powinny ten strategiczny cel uwzględniać. Natomiast w przedstawionej przez Państwa wersji programu jedynie w jednym lub dwóch miejscach pojawia się odniesienie do zielonej ekonomii, zeroemisyjności czy gospodarki obiegu zamkniętego. Zupełnie brakuje natomiast uwzględnienia transformacji energetycznej czy kryzysu klimatycznego w przedstawionych przez Państwa osiach Programu, chociażby w obszarze zdrowia, rynku pracy, szkolnictwa wyższego i nauki czy innowacji społecznych. Zarówno na poziomie diagnozy, jak i proponowanych rozwiązań dostrzegamy brak uwzględnienia wyzwań związanych z transformacją gospodarki w kierunku zeroemisyjności. Kryzys klimatyczny należy traktować jako filtr, przez który patrzymy na każdy obszar rozwoju społecznego. Transformacja gospodarcza, którą kryzys klimatyczny wymusza powieździe się, jeśli będzie zrozumiana, zaakceptowana i wspierana przez społeczeństwo. Ponadto zielona, niskoemisyjna gospodarka - obok m.in cyfryzacji, to najważniejszy priorytet UE dla perspektywy finansowej 2021-2027. W związku z tym w obecnym kształcie Programu dostrzegamy jego niespójność z priorytetami strategicznymi UE. Prosimy o naniesienie stosownych zmian w całym dokumencie.

PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	
--	--

NR UWAGI:	2
CZĘŚĆ FERS:	Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego "Pandemia COVID-19 szczególnie silnie uderzyła w niektóre sektory gospodarki, trwale ograniczając lub całkowicie uniemożliwiając ich funkcjonowanie. Wzrost bezrobocia rejestrowanego jak dotąd jest mniejszy od oczekiwań, ale istnieje ryzyko, że liczba bezrobotnych będzie rosła. W związku z tym, identyfikuje się potrzebę wsparcia przedsiębiorstw w dostosowaniu się do zmian i sytuacji kryzysowych na rynku pracy, w tym wsparcia dialogu społecznego w środowiskach pracy w celu poszukiwania rozwiązań optymalnych dla wszystkich stron układu pracy."
STRONA:	9,10
TREŚĆ UWAGI:	Z zadowoleniem przyjmujemy postawienie sobie za cel budowanie odporności wśród pracodawców i pracowników na przyszłe kryzysy na bazie doświadczeń z pandemią COVID-19. Istotne jest jednak budowanie odporności nie tylko na przyszłe kryzysy epidemiczne, ale także budowanie odporności gospodarki i rynku pracy na bardziej długofalowy i wielowymiarowy kryzys klimatyczny.
UZASADNIENIE UWAGI:	Jak wskazuje raport IPCC jeśli przekroczymy granicę związaną ze wzrostem średniej temperatury naszego globu (w wyniku zjawiska globalnego ocieplenia) wynoszącą 1,5 stopnia (ponad poziom z epoki przemysłowej) będziemy mieć do czynienia ze zjawiskiem sprzężenia zwrotnego, a co za tym idzie z szeregiem niekorzystnych, czasami wręcz katastrofalnych zjawisk meteorologicznych wynikających ze zmiany klimatu. Już teraz widzimy, że rośnie zarówno częstotliwość jak i dotkliwość ekstremalnych zjawisk pogodowych: od niespotykanych dotąd pożarów lasów, fali upałów i niszczących susz, po huragany dewastujące całe regiony. Dochodzą do tego zjawiska rozwijające się stopniowo, takie jak pustynnienie, utrata bioróżnorodności, degradacja gleb i ekosystemów, zakwaszenie oceanów czy podnoszenie się poziomu mórz. W perspektywie kilkudziesięciu lat z powierzchni Ziemi zniknie wiele wysp i wybrzeży. W wielu regionach pojawi się problem z dostępem do wody pitnej i żywności, co z kolei wywoła konflikty zbrojne, kryzysy gospodarcze i społeczne połączone z masowymi migracjami ludności na tereny o bardziej korzystnym klimacie, takim, jaki jeszcze spotykamy na obszarze Europy. Te zjawiska będą wpływały na stan gospodarek krajowych i regionalnych. Należy zatem dodać do programu FERS, projektowanie polityk dla rozwoju społecznego w odpowiedzi na kryzys klimatyczny i jego konsekwencje, szczególnie w obszarze aktywności zawodowej, innowacji społecznych, szkolnictwa wyższego i nauki, a także zdrowia.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

Rynek Pracy

NR UWAGI:	3
CZĘŚĆ FERS:	Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego “Zgodnie z kierunkami wskazanymi w ZSU, potrzebne jest wsparcie w zakresie doskonalenia kompetencji kadr oświaty, a także unowocześnienia i rozwijania metodyk kształcenia, szczególnie w obszarze kompetencji kluczowych i kwalifikacji dostosowanych do potrzeb rynku pracy. Szereg opracowań wskazuje na istniejący od dawna problem niedostosowania kompetencji do potrzeb rynku pracy. Brak robotników wykwalifikowanych i pracowników technicznych spowodowany jest spadającym odsetkiem osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub zasadniczym branżowym (z 28,0% w 2008 do 24,8% w 2019 r., BDL GUS).”
STRONA:	11,12
TREŚĆ UWAGI:	Należy doprecyzować, jaki jest kierunek transformacji rynku pracy.
UZASADNIENIE UWAGI:	
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	Zgodnie z kierunkami wskazanymi w ZSU, potrzebne jest wsparcie w zakresie doskonalenia kompetencji kadr oświaty, a także unowocześnienia i rozwijania metodyk kształcenia, szczególnie w obszarze kompetencji kluczowych i kwalifikacji dostosowanych do potrzeb zmieniającego się rynku pracy w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej polskiej gospodarki.

NR UWAGI:	4
CZĘŚĆ FERS:	Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego “Rozwój narzędzi i metodyki kształcenia ukierunkowanych na wspieranie kształcenia kompetencji kluczowych oraz kwalifikacji dostosowanych do wymagań rynku pracy”
STRONA:	87
TREŚĆ UWAGI:	Narzędzia i metodyki kształcenia muszą być innowacyjne, aby mogły odpowiadać na wyzwanie jakim jest budowanie zeroemisyjnej gospodarki.
UZASADNIENIE UWAGI:	Wymagane będą zmiany w systemie kształcenia zawodowego i wyższego, aby umiejętności zdobywane w szkołach zawodowych, wyższych oraz na kursach i szkoleniach mogły być użyteczne w nowych, zeroemisyjnych zawodach związanych np. z rozwojem OZE, poprawą efektywności energetycznej, transformacją energetyczną, adaptacją do zmian klimatu w rolnictwie i leśnictwie, przemyśle i transporcie.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

NR UWAGI:	5
CZĘŚĆ FERS:	Uwaga do wszystkich osi priorytetowych
STRONA:	
TREŚĆ UWAGI:	Należy uwzględnić kwestie sprawiedliwej transformacji w politykach dla rozwoju społecznego.
UZASADNIENIE UWAGI:	Przejście na gospodarkę zeroemisyjną będzie związane m.in. z wygaszaniem sektora energetyczno-wydobywczego, który odpowiada za największe emisje CO ₂ w Polsce. Z tego powodu wielu pracowników kopalń i elektrowni oraz przedsiębiorstw z nimi powiązanych w ciągu najbliższych 10 lat straci pracę. Na Śląsku w samych kopalniach pracuje obecnie 78 tys osób. Te osoby powinny mieć dostęp do programów przekwalifikowań, które umożliwią przejście do nowych, nisko- i zero-emisyjnych branż. W tym procesie bardzo ważna jest rola instytucji rynku pracy, szkolnictwa zawodowego i wyższego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, a także organizacji reprezentujących pracodawców i pracowników. Program FERS powinien odpowiadać na krytyczny czynnik sukcesu sprawiedliwej transformacji - uda się ona, jeśli nikt nie znajdzie się „poza burtą” <nobody is left behind>. To przewodnie hasło Komisji Europejskiej przyświecające politykom unijnym dot. sprawiedliwej transformacji. Dlatego bardzo ważne jest, aby osie priorytetowe zawierały ramy rozwiązań dla regionów i branż, które będą musiały odejść od węgla do 2030 r. oraz osiągnąć neutralność klimatyczną do 2050 r. Kluczowe będą rozwiązania prospołeczne i proekologiczne, budujące spójność społeczną, a jednocześnie wspierające zrównoważoną, zeroemisyjną gospodarkę. Sprawiedliwa transformacja uda się, jeśli będzie opierała się na partycypacyjnym, oddolnym modelu współpracy, w którym w opracowanie konkretnych rozwiązań zaangażowani są wszyscy interesariusze, ze szczególnym uwzględnieniem pracowników, których najbardziej dotkną zmiany związane z transformacją energetyczną regionów węglowych.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

EDUKACJA EKOLOGICZNA

NR UWAGI:	6
CZĘŚĆ FERS:	<p>Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego Cel szczegółowy e) poprawa jakości, poziomu włączenia społecznego i skuteczności systemów kształcenia i szkolenia oraz ich powiązania z rynkiem pracy – w tym przez walidację uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w celu wspierania nabywania kompetencji kluczowych, w tym umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, oraz przez wspieranie wprowadzania dualnych systemów szkolenia i przygotowania zawodowego.</p> <p>Oś V Szkolnictwo wyższe i nauka Cel szczegółowy f) wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, inkluzywnego włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.</p>
STRONA:	87-92; 232-249

TREŚĆ UWAGI:	W dokumencie powinny pojawić się propozycje wprowadzenia kompleksowej edukacji klimatycznej, tak w ramach państwowego szkolnictwa, jak edukacji nieformalnej oraz szkoleń mających zapewnić brakujące kompetencje osobom już funkcjonującym na rynku pracy.
UZASADNIENIE UWAGI:	W przedstawionym projekcie dokumentu ani razu nie pojawia się słowo klimat, mimo że już teraz wiadomo, że flagową strategią Unii Europejskiej na najbliższe 30 lat będzie Europejski Zielony Ład, który zakłada redukcję emisji całej wspólnoty o co najmniej 55% w 2030 r. i neutralność klimatyczną w 2050r. Te cele wiążą się z radykalną transformacją gospodarczą, dla przeprowadzenia której potrzebny jest wzrost świadomości społecznej na temat kryzysu klimatycznego oraz nauczanie kompetencji kluczowych dla przeprowadzenia konkretnych zmian infrastrukturalnych.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	<p>1. Wprowadzenie obowiązkowych zajęć ekologicznych i klimatycznych w polskich szkołach</p> <p>Edukacja klimatyczna musi być kompleksowo zintegrowana z programem nauczania, zatem powinna być uwzględniona w ramach większości przedmiotów i dziedzin nauki. Uczniowie i uczennice muszą poznać naukowe, społeczne i etyczne aspekty kryzysu klimatycznego.</p> <p>Trwający kryzys klimatyczny i bioróżnorodności jest złożonym problemem naukowym, społecznym i etycznym, a jego złagodzenie wymaga całościowego i kompleksowego zrozumienia jego przyczyn i konsekwencji. Uczniowie i uczennice muszą być wyposażeni w umiejętność tworzenia powiązań między różnymi aspektami kryzysu i krytycznego myślenia poprzez angażujące, skupione na uczeniu kształcenie się we wszystkich, powiązanych z problemem dziedzinach.</p> <p>Edukacja klimatyczna musi być dostępna dla wszystkich, bez względu na tożsamość etniczną, pochodzenie, wiek, płeć czy status społeczny oraz zapewniona na każdym szczeblu nauczania. Edukacja klimatyczna powinna być zapewniana od przedszkoli, przez szkoły po szkolnictwo wyższe.</p> <p>Trwający kryzys klimatyczny i bioróżnorodności nie zna granic, wpływa na obecne i przyszłe pokolenia, a przeciwdziałanie mu i łagodzenie jego skutków wymaga globalnej współpracy. Tylko dzięki zapewnieniu wszystkim dostępu do edukacji klimatycznej, państwa będą mogły dzielić się wspólnym rozumieniem kryzysu i wdrażać skuteczne, długotrwałe rozwiązania w skali globalnej.</p> <p>Uważamy za konieczne utworzenie osobnego przedmiotu poświęconego edukacji ekologicznej i klimatycznej w szkołach podstawowych oraz szkołach ponadpodstawowych.</p> <p>Jesteśmy świadomi i świadome, że młodzież już teraz musi przyswoić ogromną ilość materiału. W związku z tym proponujemy, aby przedmiot ten przybrał formę zaliczenia lub warsztatów, a uzyskana ocena nie liczyłaby się do średniej ocen. Projekt zakłada, że zajęcia odbywałyby się w wymiarze 8 godzin lekcyjnych podczas semestru – oznacza to, że zajęcia odbywałyby się co dwa tygodnie. Ponadto</p>

proponujemy, aby były one prowadzone rotacyjnie przez nauczycieli geografii, biologii, wiedzy o społeczeństwie oraz fizyki – w konsekwencji szkoła nie musiałaby zatrudniać dodatkowej kadry nauczycielskiej.

Równocześnie postulujemy o wprowadzenie nauki o klimacie i ekologii w ramach następujących przedmiotów: biologia/edukacja przyrodnicza, chemia, geografia, wiedza o społeczeństwie, język polski, historia, fizyka, technika, edukacja dla bezpieczeństwa, podstawy przedsiębiorczości oraz edukacji wczesnoszkolnej. Pozwoli to przekazywać wiedzę w sposób interdyscyplinarny, który odzwierciedla powiązania między kryzysem klimatycznym i innymi dziedzinami nauki. Skuteczne wprowadzenie edukacji klimatycznej i ekologicznej wymaga skupienia się na modernizacji i aktualizacji treści oraz zwiększeniu zakresu materiału dotyczącego klimatu, bioróżnorodności, ekologii i nauki o środowisku, w ramach wyżej wymienionych przedmiotów.

Ponadto dostrzegamy konieczność sprawdzenia i zweryfikowania treści pod względem zgodności ze stanem wiedzy naukowej w pozostałych przedmiotach, np. w językach obcych (uczniowie i uczennice powinni poszerzać swój zakres słownictwa o te powiązane z tematyką zmiany klimatu, treści zawarte w tekstach powinny być zgodne z faktami naukowymi). Na przedmiotach niezwiązanych bezpośrednio z tematyką kryzysu klimatycznego i bioróżnorodności powinny pojawiać się wątki czy treści powiązane z tymi zagadnieniami.

Jednocześnie edukację klimatyczną i ekologiczną, zwłaszcza w związku z zagadnieniami lokalnymi w zakresie swoich obecnych kompetencji i możliwości, powinny zapewniać samorządy.

2. Nauczycielki i nauczyciele muszą zostać przeszkolone i przeszkoleni w zakresie edukacji klimatycznej oraz otrzymać przykładowe scenariusze lekcji i materiały dydaktyczne.

Bez skutecznie i odpowiednio wyszkolonej kadry nauczycielskiej uczniowie i uczennice nie będą prawidłowo przygotowani do aktywnego wniesienia swojego wkładu w budowę lepszego, bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego społeczeństwa oraz rozwiązywanie trwającego kryzysu klimatycznego i różnorodności biologicznej. Nauczyciele muszą otrzymać wiedzę i narzędzia niezbędne do włączenia edukacji klimatycznej do swoich przedmiotów i dziedzin nauki w kontekście ich programów nauczania poprzez obowiązkowe szkolenie i ciągły rozwój kompetencji w tym obszarze. Treść szkoleń musi być zgodna z najnowszą wiedzą naukową, a osoby prowadzące szkolenia powinny być kompetentne i posiadać wiedzę ekspercką w nauczanych dziedzinach. Formuła szkoleń powinna być angażująca dla nauczycieli, powinna być też miejscem otwartym na dyskusję, pytania i wymianę doświadczeń. Przekazywana wiedza powinna też uwzględniać zarówno lokalne jak i globalne aspekty kryzysu klimatycznego i bioróżnorodności.

Nauczycielki i nauczyciele powinny i powinni otrzymać wskazówki i szkolenia dotyczące prowadzenia lekcji w sposób warsztatowy oraz moderowania dyskusji w klasie. Powinna zostać stworzona także lista dobrych praktyk edukacyjnych dla szkół i kadry nauczycielskiej (np. organizacja debat, promowanie postaw proekologicznych i prospołecznych poprzez nagradzanie wyższą oceną z zachowania, tworzenie szkolnych kół naukowych poświęconych tematyce ekologicznej, organizacja konkursów na tematy klimatyczne i ekologiczne, czy organizacja spotkań z ekspertami i ekspertkami oraz pokazów filmowych, uświadamianie rodziców na temat problemów ekologicznych, kryzysu klimatycznego i bioróżnorodności).

MEiN we współpracy z MKiŚ, ekspertkami i ekspertami oraz podmiotami akademickimi powinien jak najszybciej przygotować i rozpromować rzetelne i zgodne ze stanem wiedzy naukowej scenariusze lekcji o klimacie, treści i filmy możliwe do wykorzystania podczas lekcji przedmiotów i godziny wychowawczej. Kadra nauczycielska zobligowana jest posiadać umiejętność wyszukiwania sprawdzonych i merytorycznych treści, które pozwoliłyby na dostarczenie uczniom najbardziej aktualnej wiedzy na temat kryzysu klimatycznego i bioróżnorodności. Ministerstwa powinny promować istniejące rzetelne źródła i platformy zdobywania wiedzy o klimacie (np. portal Nauka o klimacie, podręcznik Klimatyczne ABC).

3. Placówki edukacyjne muszą zapewniać narzędzia i wsparcie, dzięki którym pomogą uczniom i nauczycielom w radzeniu sobie z depresją klimatyczną i problemami ze zdrowiem psychicznym.

Depresja klimatyczna i problemy ze zdrowiem psychicznym narażają wszystkie pokolenia na ryzyko niezdolności do nauki lub pracy, negatywnie wpływając na jakość ich życia i poczucie sprawczości oraz pociągając za sobą znaczne koszty społeczne. Dbanie o zdrowie psychiczne uczniów i nauczycieli ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia im dobrego samopoczucia i zdolności do bycia aktywnymi członkami społeczeństwa.

Konieczne jest dostrzeżenie tego problemu oraz wprowadzenie zmian wspierających społeczność szkolną w walce z depresją klimatyczną. Kadra pedagogiczna powinna zostać uświadomiona na temat powszechnego występowania tego problemu i jego przyczyn. Nauczyciele powinni też umieć dostrzegać objawy podobnych problemów u swoich uczniów oraz znać możliwe formy wsparcia i rozwiązań. Istotne jest również uwrażliwienie nauczycieli na sposób przekazywania treści na temat kryzysu klimatycznego i bioróżnorodności by nie pogłębiać występowania tego zjawiska. Wsparcie w dostrzeganiu i radzeniu sobie z tym problemem wśród młodzieży powinno być też zapewnione ze strony rodziców, w tym celu konieczne jest również przeprowadzanie odpowiednich spotkań uświadamiających ich na ten temat. Ważna jest też rola i pomoc dla społeczności szkolnej zapewniana przez psychologów i pedagogów szkolnych.

4. Placówki edukacyjne muszą przestrzegać zasad zrównoważonego rozwoju i być innowatorami w tej dziedzinie, dlatego zarówno wszystkie już powstałe jak i te nowobudowane muszą stać się neutralne klimatycznie do 2030 roku.

W związku z tym, że celem placówek oświatowych powinno być przekazywanie podstawowej wiedzy i umiejętności związanych z trwającym kryzysem klimatycznym i bioróżnorodności, powinny również same stanowić przykład i być motorem innowacji w walce z zagrożeniem. Powinny też zwracać uwagę na zrównoważone wykorzystywanie zasobów i starać działać się zgodnie z zasadą less waste. Tereny szkolne powinny też spełniać funkcję czynną biologicznie i stanowić miejsce rozwoju postaw poszanowania i opieki nad zielenią (poprzez łąki kwietne, różnorodne ogródki itp). Biblioteki szkolne powinny zostać wyposażone w aktualne, rzetelne i łatwo dostępne źródła wiedzy o klimacie, ekologii i środowisku naturalnym, szczególnie dotyczące problematyki lokalnej. Budując placówki edukacyjne z myślą o ich zrównoważonym funkcjonowaniu od samego początku, można uniknąć znacznych kosztów w przyszłości, gdy społeczeństwo będzie zmuszone coraz bardziej dostosowywać się do realiów nadchodzącego kryzysu.

5. Za istotne uważamy nauczanie przez doświadczanie (experiential learning) w podstawie programowej. Zajęcia o zagrożeniach, technologiach, ekoinnowacjach i zrównoważonym rozwoju powinny być praktyczne i angażujące.

Uważamy, że koniecznym jest wprowadzenie do programu nauczania wycieczek do lokalnych form ochrony przyrody w szczególności rezerwatów, parków krajobrazowych i parków narodowych. W ramach edukacji na wszystkich poziomach edukacyjnych uczniowie i uczennice powinni wyróżniać takie formy jak użytki ekologiczne i pomniki przyrody jako najbardziej powszechne formy ochrony przyrody w kraju oraz rozumieć, a także znać zasady panujące na terenie takich obiektów jak parki narodowe i rezerваты przyrody. Szczególnie istotne jest, aby uczniowie i uczennice mieli możliwość poznania i odwiedzenia cennych przyrodniczo obszarów w okolicach swojego miejsca zamieszkania.

W ramach zajęć typu technika czy proponowany przez nas przedmiot edukacji klimatycznej mogłyby być realizowane zajęcia dotyczące wyzwań ekologicznych. Przykładowo obserwowanie zmian w przyrodzie i dostrzegalnych skutków zmian klimatu w swoim najbliższym otoczeniu i regionie, koncepcja miasta zrównoważonego i wyzwania związane z adaptacją miast do zmian klimatu na przykładzie własnej miejscowości, wycieczki do lasów mające na celu omówienie różnorodnych funkcji społecznych, ekologicznych i gospodarczych lasów oraz ich roli w kształtowaniu lokalnej bioróżnorodności i przeciwdziałaniu skutkom zmiany klimatu. Zajęcia powinny też promować rozwój nauki obywatelskiej jako metody włączania społeczeństwa we wsparcie badań naukowych i ich lepszego zrozumienia.

Wprowadzenie przykładów technologii środowiskowych wraz z ich omówieniem, przykładowo na zajęciach technicznych, ułatwiłoby uczniom i uczennicom podejście do wprowadzanych zmian i otwartość na rozwiązania, które mogli "namacalnie" poznać.

6. Postulujemy zbudowanie muzeów historii naturalnej i miejsc, gdzie można zobaczyć i doświadczyć tego jak zmienia się w przestrzeni czasu klimat i biosfera.

Obecnie w Polsce brakuje przestrzeni, w których można by doświadczyć i lepiej poznać kwestie wpływu zmian klimatu na nasze otoczenie. Podkreślamy potrzebę budowania placówek na wzór obecnych w innych krajach Muzeów Historii Naturalnej czy Historii Klimatu, które stanowiłyby miejsce przedstawiania zarówno historii powstawania życia na ziemi i wpływu specyficznego klimatu na zmiany ewolucyjne, ale i skupiałyby się na współczesnych wyzwaniach środowiskowych.

7. Placówki edukacyjne muszą przejąć inicjatywę w rozwijaniu odpowiedzialności za przyrodę i społeczeństwo, a także angażować młodzież w praktykowanie aktywnego obywatelstwa.

W obecnych czasach bezprecedensowych kryzysów ekologicznych i społecznych ważne jest, aby uczniowie i uczennice jak najwcześniej angażowali się w budowę debaty wokół tematów społecznych oraz rozwijali głęboki szacunek i poczucie odpowiedzialności za naturę oraz sprawiedliwy kształt społeczeństwa. Szkoły odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu systemu wartości swoich uczniów i uczennic, a tym samym wartości całego społeczeństwa i wyborów dotyczących stylu życia. Szkoły i kuratoria nie powinny więc zniechęcać, a zachęcać młodzież szkolną oraz nauczycielki i nauczycieli do praktykowania aktywnego obywatelstwa poprzez działania i akcje społeczne powiązane z tematyką klimatyczną i ekologiczną.

8. Należy zadbać o kompetencje potrzebne do przeprowadzenia zielonej transformacji.

Zmiany infrastrukturalne związane z zieloną transformacją wymagają wielkich nakładów pracy i odpowiednich kompetencji, dlatego należy już teraz zadbać, aby osoby, które już są na rynku pracy i te które w najbliższej przyszłości będą na rynek pracy wchodzić posiadały odpowiednie kompetencje. W tym celu należy stworzyć analizę, która ustali ile pracowników i pracowniczek o danych kompetencjach potrzeba z punktu widzenia działań koniecznych do przeprowadzenia zielonej transformacji. Na podstawie analizy biorącej pod uwagę powyższe kwestie należy przeprowadzić reformy, których celem będzie umożliwienie zdobycia odpowiednich kompetencji odpowiedniej ilości osób. Konieczne jest tworzenie i wspieranie kierunków wspomagających dążenie do zeroemisyjnej i zrównoważonej gospodarki odpornej na skutki kryzysu klimatycznego.

9. Reforma Szkolnictwa Wyższego

Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr naukowych uczelni wyższych w zakresie dostosowania programów nauczania do wyzwań związanych z kryzysem klimatycznym, konieczne jest interdyscyplinarne podejście do nauczania o skutkach i możliwych rozwiązaniach kryzysów klimatycznego i bioróżnorodności. Należy stworzyć program grantowy, wspierający interdyscyplinarne badania stosowane w dziedzinie zapobiegania skutkom katastrofy klimatycznej i kryzysu bioróżnorodności.

10. Zielone doradztwo zawodowe

Edukowanie osób zajmujących się doradztwem zawodowym w szkołach średnich, aby promowały ścieżki kariery wspomagającej dążenie do zeroemisyjnej i zrównoważonej gospodarki odpornej na skutki kryzysu klimatycznego.

11. Kształcenie dorosłych w kwestiach związanych z kryzysem klimatycznym i zieloną transformacją.

Systemowe wsparcie edukacji dorosłych w temacie kryzysu klimatycznego. Przykładem jest dofinansowanie szkoleń organizowanych przez pracodawców w tym zakresie, podnoszenie kompetencji osób bezrobotnych w zakresie zawodów związanych ze zrównoważonym rozwojem, stworzenie bazy zawodów deficytowych wspierających zieloną transformację w kierunku zeroemisyjnej gospodarki i odpowiadających zagrożeniom związanym z kryzysem klimatycznym.

12. Pracownicy administracji publicznej

Przeprowadzenie szkoleń dla pracowników administracji publicznej w obrębie zeroemisyjnej i zrównoważonej gospodarki odpornej na skutki kryzysu klimatycznego, w szczególności z zakresu adaptacji miast do zmian klimatu i ich zrównoważonego funkcjonowania. Wprowadzenie systemu oceny zamówień publicznych i ich realizacji oraz efektów pod kątem ich zgodności z celami zrównoważonego rozwoju. Promowanie wśród jednostek samorządu terytorialnego wspierania lokalnej gospodarki i społeczności w zakresie dążenia do neutralności klimatycznej i zrównoważonego funkcjonowania. Promowanie przez władze centralne wśród jednostek samorządu terytorialnego wspierania gospodarki i społeczności w zakresie dążenia do neutralności klimatycznej i zrównoważonego funkcjonowania.

NR UWAGI:	7
CZĘŚĆ FERS:	Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego

	Cel szczegółowy h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.
STRONA:	127 - 144
TREŚĆ UWAGI:	Włączenie do dokumentu kwestii związanych z dialogiem społecznym dot. zielonej transformacji.
UZASADNIENIE UWAGI:	W ciągu nowej perspektywy budżetowej 2021-2027 będzie musiał rozpocząć się proces zielonej transformacji gospodarczej. Proces ten i reformy, które będą musiały zostać przeprowadzone w jego ramach już teraz budzą wiele kontrowersji. Społeczności, na które największy i bezpośredni wpływ będzie miała transformacja gospodarcza muszą mieć możliwość konsensualnego uczestnictwa w tym procesie. Umożliwić to mogą działania, na celu których będzie informowanie i odpowiadanie na wątpliwości członków i członkiń tych społeczności. Dodatkowo, aby działania te mogły zostać przeprowadzone w skuteczny sposób, konieczna jest szeroka partycypacja w ich planowaniu przez społeczności najbardziej nimi dotknięte.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stosowanie nowoczesnych form dialogu społecznego, takich jak panele obywatelskie lub rady obywatelskie przy samorządach, których zadaniem byłaby m.in. ocena projektów infrastrukturalnych w ramach zielonej transformacji w danym regionie. 2. Kampanie informacyjne prowadzone przez media publiczne, instytucje kultury i administracje publiczną na szczeblu lokalnym i ponadlokalnym. Koniecznym jest również, aby w skład kampanii informacyjnych dot. zielonej transformacji wchodziły również debaty, których celem byłoby konfrontowanie wątpliwości społeczeństwa z osobami z nauki oraz osobami eksperckimi ds. zielonej transformacji. 3. Konieczna jest reforma dot. konsultacji społecznych, które dot. będą projektów w ramach zielonej transformacji. Obecna kultura konsultacji społecznych prowadzi często do sytuacji, w których kontrowersyjne projekty infrastrukturalne natrafiają na opór dotkniętych nimi bezpośrednio społeczności już po etapie, w którym możliwy jest dialog. W przypadku naglących projektów infrastrukturalnych o dużej randze w ramach zielonej transformacji konieczne jest skuteczne prowadzenie konsultacji społecznych. Proponujemy, aby dążyć do uznawania za ważne konsultacje, w których weźmie udział odpowiednia ilość osób reprezentujących daną społeczność, które można by mobilizować do wzięcia udziału w konsultacjach, za pomocą wysyłania zaproszeń do losowanych osób. 4. Budżety obywatelskie na cele związane wyłącznie z kryzysem klimatycznym i zieloną transformacją.

NR UWAGI:	8
CZĘŚĆ FERS:	<p>Oś I Lepsze polityki dla rozwoju społecznego</p> <p>Cel szczegółowy a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób</p>

	biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej.
STRONA:	51-55
TREŚĆ UWAGI:	W dokumencie muszą znaleźć się punkty przygotowujące polski rynek pracy do procesu zielonej transformacji przez zapewnienie jak najlepszych warunków do pracy, włączających grupy do tej pory wykluczone.
UZASADNIENIE UWAGI:	Zielona transformacja, to bardzo pracobłotny proces, który wymagał będzie w najbliższych latach zmobilizowania do uczestnictwa w nim jak największej liczby pracowników i pracowniczek. Należy zapewnić jak najlepsze warunki do pracy osobom, które do tej pory z różnych powodów nie podejmowały pracy (np. matki opiekujące się dziećmi, czy osoby z obszarów wykluczonych transportowo).
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój deficytowych usług publicznych takich jak opieka nad dziećmi, opieka nad osobami niepełnosprawnymi lub osobami starszymi, usługi publiczne dostępne dla osób nieposługujących się językiem polskim i nie posiadających polskiego obywatelstwa, rozwój dostępnego i przystępnego cenowo transportu publicznego w regionach dotkniętych wykluczeniem komunikacyjnym, rozwój cyfrowych usług publicznych itd. 2. Szkolenia dot. zielonej transformacji dla pracowników świadczących usługi publiczne.

INNOWACJE SPOŁECZNE

NR UWAGI:	9
CZĘŚĆ FERS:	Oś VI
STRONA:	250
TREŚĆ UWAGI:	Działania realizowane w ramach Osi VI powinny obejmować wspieranie powstawania i rozwoju społeczności energetycznych opartych na OZE.
UZASADNIENIE UWAGI:	Oś VI programu FERS dotyczy działań stanowiących w Polsce innowacje społeczne. Innowacje te mają dotyczyć celów szczegółowych wskazanych w rozporządzeniu w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+). Do celów tych należą m.in. wspieranie aktywnego włączenia społecznego, w tym w celu promowania równości szans i aktywnego uczestnictwa; zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług; wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym; a także przeciwdziałanie deprivacji materialnej. Należy zatem zaznaczyć, że wspieranie innowacji społecznej, jaką są społeczności energetyczne oparte na OZE, wpisuje się we wszystkie powyższe cele szczegółowe, które program ma za zadanie osiągnąć. Wspieranie rozwoju obywatelskich społeczności energetycznych wytwarzających energię i/lub ciepło z odnawialnych źródeł jest szansą dla znaczącej liczby obywateli na aktywny udział w systemie energetycznym. Analizy wskazują, że ok. 83% gospodarstw domowych w UE, w tym w Polsce, mogłoby uczestniczyć w różnych formach zbiorowej prosumpcji OZE, a ok. połowa ma potencjał do produkcji własnej energii. Inicjatywy wspólnotowe i spółdzielcze są źródłem dochodów i miejsc pracy (realizowane przez nie projekty OZE generują od 2 do 8 razy większe dochody lokalne niż te realizowane przez podmioty zewnętrzne), a także mogą skutecznie wspierać walkę ze zjawiskiem ubóstwa energetycznego,

	czyniąc polską transformację energetyczną bardziej sprawiedliwą społecznie. W ten sposób stanowią one społecznie i ekonomicznie rozsądny model, który, ze względu na brak istniejących przykładów i sprawdzonych wzorców, bez wątpienia stanowi w Polsce społeczną innowację. Należy przy tym zauważyć, że społeczności energetyczne oparte na OZE stanowią również realizację polityki ochrony klimatu i środowiska, która jest celem horyzontalnym UE i powinna znaleźć odzwierciedlenie we wszystkich Funduszach Europejskich na lata 2021-2027.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

NR UWAGI:	10
CZĘŚĆ FERS:	Wszystkie osie priorytetowe
STRONA:	1-277
TREŚĆ UWAGI:	<p>Poziom ambicji i spójność z celami i strategiami UE</p> <p>Program musi dorównywać poziomem ambicji strategiom Unii Europejskiej, a przewidziane w niej działania muszą prowadzić do realizacji unijnych celów w obszarach takich jak poprawa efektywności energetycznej, rozwój zeroemisyjnej energetyki, adaptacja do zmian klimatu, budowa gospodarki obiegu zamkniętego, ochrona dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej, czy rozwój zeroemisyjnego transportu. Polska ma w we wszystkich tych obszarach znaczne zaległości do nadrobienia. Program w zaproponowanym kształcie nie spełnia tego wymogu.</p>
UZASADNIENIE UWAGI:	<p>W szczególności nie ma miejsca na debatę o poziomie klimatycznych i środowiskowych ambicji projektu Funduszy Europejskich dla Rozwoju Społecznego. Tymczasem środki z nowego siedmioletniego budżetu UE będą najważniejszym źródłem finansowania zielonej transformacji i wdrażania w Polsce celów nowej strategii rozwoju gospodarczego Unii Europejskiej, tj. Europejskiego Zielonego Ładu. Niewykorzystanie w maksymalnym stopniu szansy, jaką daje nowy budżetu unijny wraz z Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, rodzi ryzyko pogłębienia dystansu rozwojowego pomiędzy Polską a resztą Europy w obszarach, które w najbliższych dekadach będą kluczowe z punktu widzenia rozwoju gospodarczego, zdrowia i jakości życia obywateli oraz konkurencyjności gospodarki.</p>
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

NR UWAGI:	11
------------------	----

CZĘŚĆ FERS:	Oś V Szkolnictwo wyższe i nauka
STRONA:	232-250
TREŚĆ UWAGI:	W tym bardzo istotnym obszarze kwestie klimatyczne i środowiskowe zostały przeoczone.
UZASADNIENIE UWAGI:	Konieczne jest dodanie działań na rzecz zmiany modelu edukacji uwzględniającego potrzeby budowania kapitału społecznego i właściwych relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem uwzględniających kontekst globalnych wyzwań w tym zakresie. Zmiany modelu edukacji muszą też uwzględniać krytyczne podejście do dotychczasowego sposobu rozwoju społeczeństw, które odbywa się w oderwaniu od jego konsekwencji dla stanu środowiska naturalnego. Dodatkowo wspomniane zmiany muszą obejmować też omówienie aspekty sprawiedliwej transformacji. W tym celu konieczne jest wzbogacenie obecnych podstaw programowych nauczania o elementy edukacji klimatycznej, w zakresie wszystkich nauczanych przedmiotów. Do zmiany modelu edukacyjnego, o której mowa konieczne będzie zapewnienie rzetelnego wykształcenia dot. ochrony środowiska naturalnego dla kadry pedagogicznej. Dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju konieczne jest również uwzględnienie w zakresie interwencji wzmocnienia kompetencji i umiejętności kluczowych nie tylko z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej gospodarki, ale i wdrażania Europejskiego Zielonego Ładu, mitygacji i adaptacji do zmian klimatu.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	

NR UWAGI:	12
CZĘŚĆ FERS:	Oś III Równe szanse dla wszystkich
STRONA:	180-191
TREŚĆ UWAGI:	Korzystne w zakresie wsparcia w tym obszarze będzie uwzględnienie przeciwdziałaniu ubóstwu energetycznemu poprzez wzmocnienie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii, czy włączenia podmiotów ekonomii społecznej w szerszym zakresie w działania proklimatyczne. Działania wzmocniające świadomość powinny być wzmocnione edukacyjnymi działaniami doradczymi w tym zakresie.
UZASADNIENIE UWAGI:	Edukacyjny charakter tych działań powinien uwzględniać wątki sprawiedliwej transformacji i aspekty społeczne kryzysu klimatycznego. Potrzebna jest propagacja etycznych i korzystnych, dla grup szczególnie poszkodowanych kryzysem klimatycznym, sposobów przeprowadzenia transformacji energetycznej i gospodarczej. Ważne jest również wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego dotyczących kwestii ekologicznych – na równi z tymi dotyczącymi włączenia i integracji społecznej.
PROPOZYCJA ZAPISU (OPCJONALNIE)	